
Marian Gabrowski

CYSTERSKIE KAMIENIE GRANICZNE OPACTWA LUBIĄSKIEGO Z MNISZEGO LASU KOŁO MĘCINKI NIEOPODAL JAWORA

Czasami ciekawych odkryć można dokonać w dość zaskakujących okolicznościach, a kamienie graniczne z Mniszego Lasu nieopodal Jawora, są tego bardzo dobrym przykładem. Otóż na pierwszy ślad tych kamieni natrafiłem podczas rozmowy z ks. Markiem Kluwakiem. Nasza dyskusja dotyczyła całkiem innego tematu, a ja w pewnym momencie napomknąłem mimochodem, że interesuję się cysterskimi kamieniami granicznymi. Mój rozmówca wspomniał wówczas, że widział kiedyś takowe kamienie w Męcince, gdzie jakoby miały znajdować się one na granicy tak zwanego Mniszego Lasu.

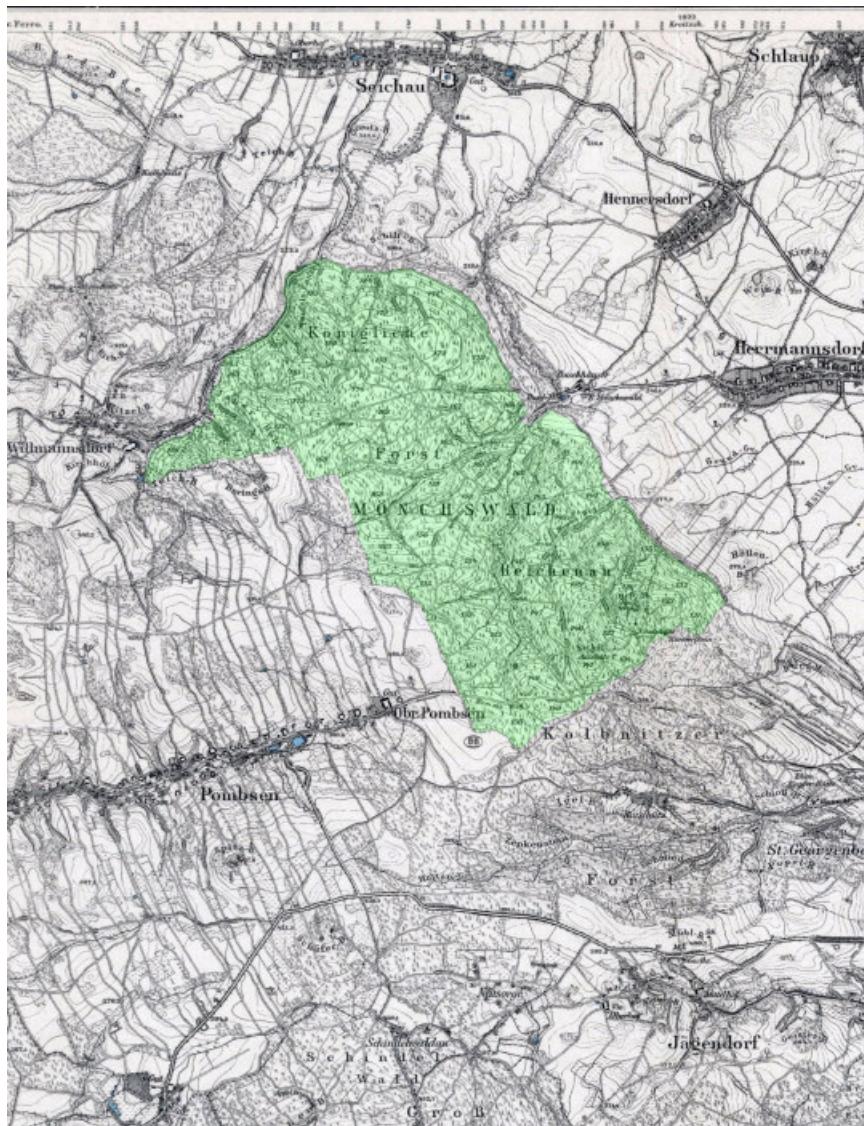
Wieś Męcinka (gm. loco, pow. jaworski; niem. *Herrmannsdorf*) leży kilka kilometrów na zach. od Jawora nieopodal drogi do Złotoryi, w dawnym księstwie jaworskim.

Zaintrygowany tą informacją zastanawiałem się, czy są to interesujące mnie pocysterskie kamienie, czy też zwykłe graniczniki? Niemiecka mapa *Meßtischblatt¹* wyraźnie ukazuje, że na zach. od Męcinki znajdował się Mniszy Las, opisany jako *Mönchswald*, leżący na terenie *Königliches Forsts Reichenau*. Niewątpliwie był to las należący niegdyś do zakonników, który po sekularyzacji zakonu trafił pod zarząd królewskiego nadleśnictwa w Reichenau².

Na il. 1 przedstawiony został fragment wspomnianej mapy *Meßtischblatt*; na której dostrzegalne są granice terenu opisanego jako *Mönchswald*. Wytyczony przezem mnie na tej mapie obszar Mniszego Lasu ma powierzchnię 796,78 ha. Do weryfikacji poprawności dokonanej identyfikacji przebiegu granic może posłużyć *Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien* z 1887 r., według którego obszar leśny Mniszego Lasu³ miał powierzchnię 796 ha (w tym 6 ha pól uprawnych, 4 ha łąk i 780 ha lasów); są to więc wielkości niemal identyczne.

W opublikowanym w 1786 r. opisie Śląska Friedricha Zimmermanna ten obszar leśny został wzmiankowany w charakterystyce lasów okręgu jaworskiego, gdzie stwierdzono: *najokazalszymi obszarami leśnymi okręgu są: 1. Las Mönchswald, należący do klasztoru Leibus* (pol. Lubiąż), który *w większości posiada drzewa iglaste*⁴.

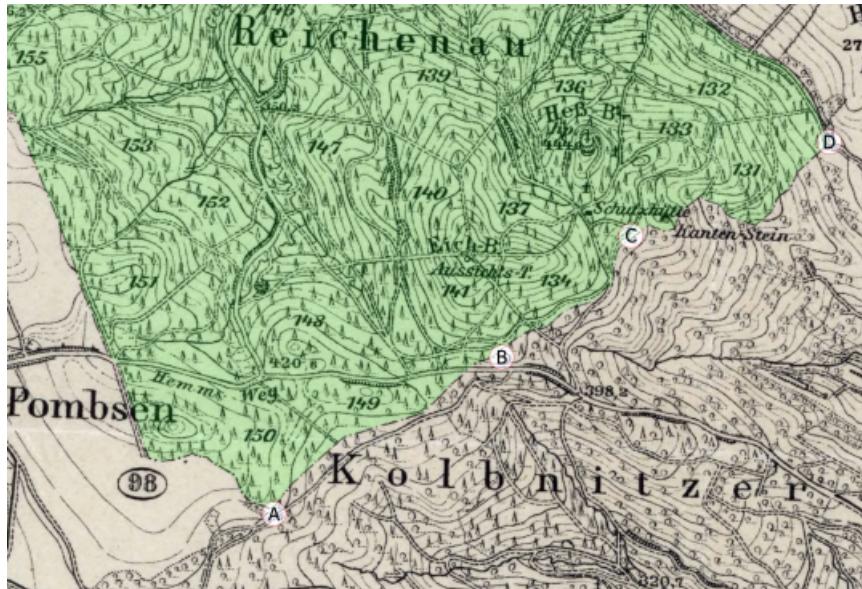
Wiadomo więc, że las ten należał do cystersów z Lubiąża, warto spróbować ustalić właścicieli przyległych terenów. Okolice Mniszego Lasu przedsta-

1. Mniszy Las koło Męcinki na niemieckiej mapie Meßtischblatt, arkusz Kolbnitz 2886 z 1918 r., op. cit., obszar Mniszego Lasu (niem. Mönchwald) został tutaj wypełniony zielonym kolorem; las ten graniczy z pocysterskimi wioskami: na wsch. z Męcinką (niem. Herrmannsdorf), na pn.-wsch. z Chroślicami (niem. Hennersdorf), na pn. z Sichowem (niem. Seichau), na zach. ze Stanisławowem (niem. Willmannsdorf), oraz na pd.-zach. z wioską Pomicne (niem. Pomsen); jedynie od pd. przylegał do niego las przynależny do miejscowości Chełmiec (niem. Kolbnitzer Forst), nie będący własnością klasztoru.

wione są na il. 1, a właścicieli okolicznych dóbr podaje nam opracowanie Friedricha Zimmermanna. Na wsch. znajdowała się Męcinka (niem. *Herrmannsdorf*), należąca również do lubiąskiego klasztoru⁵, podobnie jak położone na pn.-wsch. od lasu Chroślice (niem. *Hennersdorf*)⁶, znajdujący się na pn. Sichów (niem. *Seichau*)⁷, zlokalizowany na zach. Stanisławów (niem. *Willmannsdorf*)⁸ oraz leżące na pd.-zach. Pomocne (niem. *Pombsen*)⁹. Natomiast od pd. teren Mniszego Lasu graniczył z obszarem opisany na mapie *Meßtischblatt* jako *Kolbnitzer Forst*, a więc z lasem przynależnym do miejscowości *Kolbnitz* (pol. Chełmiec), a w czasie powstawania pracy Zimmermana właścicielem tej wioski, wraz z przynależnymi do niej koloniami *Ratschütz* (pol. Raczyce) i *Sanct Georgenberg* (pol. Jeżyków), była Regina, wdowa po von Grunfel- dzie¹⁰.

Można podejrzewać, że cystersi nie stawiali kamieni na granicy swojego lasu i własnych wiosek, dlatego też najbardziej prawdopodobną lokalizacją wzmiarkowanych kamieni powinna być pd. granica Mniszego Lasu. Aby umożliwić mi weryfikację, czy moje przypuszczenia były słuszne, ks. Marek Kluwak skontaktował mnie z p. Edwardem Wiśniewskim, dobrze znającym tamtejsze tereny. W trakcie rozmowy telefonicznej¹¹ otrzymałem nie tylko mnóstwo szczegółowych informacji na temat rozmaitych kamieni granicznych w tamtej okolicy, lecz także obietnicę wskazania lokalizacji cysterskich znaków z Mniszego Lasu. Obietnica ta została zrealizowana już następnego dnia,

3. Pozostałości znaku granicznego zlokalizowanego w punkcie A (por. il. 2),
fot. M. Gabrowski, luty 2021 r.

a jako załącznik do e-maila trafił do mnie fragment skanu mapy *Meßtischblatt*, na którym oznaczono miejsca ustawienia kamieni. Ich lokalizacja odpowiada niemal idealnie punktom B i C z il. 2.

27 lutego 2021 r. wybrałem się, wraz z moim synem Franciszkiem, na wstępne rozeznanie terenu. Postanowiliśmy przejść całą długość pd. granicy Mniszego Lasu, a wyprawę rozpoczęliśmy od miejsca, gdzie lokalna droga z wioski Pomocne (niem. *Pombsen*) przecina zach. granicę lasu (na il. 2 droga ta opisana jest jako *Hemm Weg*). Początkowe 300 m granica biegła niemal prosto na pd., tuż obok polnej drogi ciągnącej się wzdłuż krawędzi lasu, a po kolejnych 400 m łagodnymi łukami dotarła do najbardziej wysuniętego na południe punktu Mniszego Lasu, na il. 2 opisany on został literą A. Lokalizacja ta jest idealna na ustawienie kamienia granicznego, gdyż właśnie tutaj znajdował się niegdyś trójstyk granic *Mönchwald-Pombsen-Kolbnitz*. W odległości kilku-nastu metrów na pn. tego miejsca zauważylismy kilka bloków kamiennych, leżących koło nieznacznie wystającego z ziemi postumentu. Całość wyglądała jak przewrócona i rozbita kapliczka (il. 3). Początkowo nawet nie podejrzewaliśmy, że może to być znak graniczny, jednak po bliższych oględzinach okazało się, że kamienie te nie są pozostałością kapliczki. Cztery bloki były elementami połamanego słupa o przekroju zbliżonym do kwadratu o boku ok. 40 cm; na dwóch

4. Fragment bocznej powierzchni szczytowego elementu uszkodzonego słupa, zlokalizowanego w punkcie A (por. il. 2), fot. M. Gabrowski, luty 2021 r.

z nich można było dostrzec niemalże nieczytelne liczby (prawdopodobnie 107 i 1859). Obok znajdował się fundament, na którym niegdyś posadowiony był kamienny słup. Gdziekolwiek miejsca przełamania kamennego bloku porośnięte są wiekowym mchem, tak więc należy podejrzewać, że słup został rozbity już dawno temu. Najbardziej interesujący okazał się element szczytowy, leżący najdalej od postumentu. Na jednym z jego boków, tuż poniżej górnej krawędzi, znajdowało się prostokątne zagłębienie z wypukłymi cyframi 1541, a poniżej kolejne zagłębienie, z wizerunkiem wypukłego pastorała (il. 4). Współrzędne tego kamienia to N 51°02'45", E 16°03'44".

Od pozostałości kamienia zlokalizowanego w punkcie A powędrowaliśmy, cały czas wzduł dawnej granicy, do punktu B, gdzie miał znajdować się pocysterski znak graniczny. Choć znaleźliśmy jego dokładną lokalizację, to jego odnalezienie sprawiło nam nieco problemu, zaś jego rozmiary okazały się na tyle zaskakujące, że z daleka bardziej przypominał on pień okazałego drzewa, aniżeli słupek graniczny. Ten znak graniczny (il. 5) ma formę słupa o przekroju

5. Kamień zlokalizowany w punkcie B (por. il. 2), obok którego, dla zobrazowania rozmiarów kamienia, stoi autor niniejszego tekstu, fot. F. Gabrowski, luty 2021 r.

ok. 40×35 cm, wysokość jego wystającego z ziemi fragmentu to 198 cm. Na jednym z boków, tuż poniżej górnej krawędzi, widoczne jest prostokątne zagłębienie, wewnętrz którego znajdują się wypukłe cyfry tworzące datę 1541. Poniżej znajduje się prostokątne zagłębienie z wypukłym pastorałem. Współrzędne tego kamienia to N $51^{\circ}03'01''$, E $16^{\circ}04'18''$.

Kontynuując wędrówkę wzduż dawnej granicy, dotarliśmy do punktu C, gdzie odnaleźliśmy kolejny pocysterski kamień. Wystający ponad poziom gruntu częścią ma kształt kamiennego słupa o przekroju ok. 40×40 cm i wysokości 200 cm (il. 6). Również i ten zabytek na jednym ze swoich boków posiada wyryte prostokątne pola, z datą i pastorałem. Jednakże tutaj erozja kamienia doprowadziła do tego, że symbole te są niemalże nieczytelne. Jedyne znajomość wyglądu poprzednich znaków daje możliwość domyślenia się, jakie rytym pierwotnie zostały umieszczone na kamieniu. Jak wynika z informacji przekazanych mi przez p. E. Wiśniewskiego, kamień ten pod koniec XX w. był przewrócony. Na przełomie XX i XXI w. podjęto prace związane z jego ponownym

ustawieniem, przy czym sama lokalizacja kamienia nie uległa zmianie, gdyż został on posadowiony na dawnym postumencie. Współrzędne tego kamienia to N 51°03'14", E 16°04'38".

6. Kamień zlokalizowany w punkcie C (por. il. 2), fot. M. Gabrowski, luty 2021 r.

Tak więc na pd. granicy Mniszego Lasu znajdowały się przynajmniej trzy słupy graniczne: pierwszy na zach. krańcu, w punkcie trójkątu granic, oznaczonym na il. 2 literą A, drugi w punkcie B, trzeci w punkcie C (por. il. 2). Spoglądając na mapę widać wyraźnie, że takie umiejscowienie kamieni pozwala podejrzewać, że kolejnego kamienia należałoby się spodziewać w punkcie D, a więc na wsch. krańcu Mniszego Lasu, w miejscu trójkątu granic *Mönchwald-Herrmannsdorf-Kolbnitz*. Jednak w tejże lokalizacji znaleźliśmy jedyne utwardzony plac, na którym znajdowały się stosy równo ułożonego drewna. Wydaje się więc, o ile właściwie zidentyfikowaliśmy w terenie punkt D, że tutejszy kamień, jeśli rzeczywiście istniał, przeszkadzał w budowie utwardzonego placu. Co się z nim stało? Tego niestety nie wiem, nie udało się nam odnaleźć żadnych jego śladów w bezpośrednim sąsiedztwie placu.

Na il. 8 przedstawione zostały powierzchnie czołowe trzech odnalezionych kamieni granicznych. Znaki te zlokalizowane są na dawnej granicy Mniszego Lasu, tak więc niemal oczywistym jest fakt, że są to kamienie graniczne Mniszego Lasu. Jednak czy wyznaczają one granicę należącego do Lubiąża la-

7. Kamienie graniczne wzdłuż pd. granicy Mniszego Lasu opatrzone literą „B”, a po drugiej stronie literą „K”. Niewątpliwie pochodzą one z późniejszego okresu niż kamienie z 1541 r., zapewne zostały one ustawione po sekularyzacji klasztoru, znaczenie liter nie zostało rozpoznane, fot. M. Gabrowski, luty 2021 r.

8. Zestawienie fotografii ukazujących górne fragmenty trzech kamieni granicznych. Po lewej kamień zlokalizowany w punkcie A, pośrodku kamień z punktu B, po prawej z punktu C (por. il. 2), fot. M. Gabrowski.

su *Mönchswald*, czy też ustawione zostały przez właścicieli lasu *Kolbnitzer Forst*? Niewątpliwie są to kamienie wyznaczające granicę dóbr zakonu lubiąskiego. Umieszczone tu przedstawienie pastorału, a pierwszym lubiąskim opatem, który posługiwał się pontyfikaliami był Andreas Hoffmann¹², panujący w latach 1498-1534. Znaki graniczne opatrzone datą 1541 r., a więc ustawiono je zaledwie 43 lata po uzyskaniu tego przywileju od papieża Aleksandra VI, kiedy to zapewne skwapliwie eksponowano przysługujące opatowi prawa.

Interesująca jest też umieszczone na słupach data, gdyż rok 1541 świadczyły o tym, że kamienie te ustawiono przed niemalże pięcioma wiekami. Być może są to kamienie ustawione w późniejszym czasie, a widoczny na nich rok jedynie symbolicznie informuje o tym, od kiedy ten teren należał do zakonu? Takiej interpretacji przeczy jednak fakt, że Mnisi Las już wiele wcześniej był we władaniu tego zakonu. Autorzy „Słownika geografii turystycznej Sudetów” stwierdzają: *Mniszy Las (...) Nazwa obszaru sięga średniowiecza i wywodzi się z faktu, iż od końca XII wieku¹³ znajdował się on we владaniu cystersów z Lubiążą, którzy prowadzili u podnóża Chełmów, na Równinie Jawora, ożywioną działalność kolonizacyjną, a w samych Chełmach poszukiwania i roboty górnicze¹⁴.*

Należałyby więc przyjąć, że kamienie zostały ustawione przez cystersów w 1541 r. i wyznaczały ówczesną granicę Mnisiego Lasu. Dlatego też moje wcześniejsze ustalenia dotyczące właścicieli okolicznych dóbr, odzwierciedlające stan z końca XVIII w., stają się w tym miejscu nieco nieaktualne. Tu trzeba ustalić stan z połowy XVI w.

W pierwszej kolejności należałyby sprawdzić, kto był właścicielem lasu określanego mianem *Kolbnitzer Forst*. Nie udało mi się ustalić posiadacza samego lasu¹⁵, jednak natrafiałem na wzmiankę dotyczącą leżących w centrum tego obszaru Raczy (niem. *Ratschütz*), które powstały na terenie, który w latach 1212-32 książę Henryk Brodaty darował cystersom z Lubiąża. Podobno już w XIII wieku prowadzono jakieś roboty górnicze w okolicy Chełmca przy wydobyciu ołowiu i srebra. (...) Już w XV wieku Chełmiecy i okolica stanowiły własność rycerską (...)¹⁶.

Wydaje się więc, że dwa przyległe do siebie obszary leśne, *Mönchwald* i *Kolbnitzer Forst*, od XIII w. były własnością cystersów z Lubiąża, którzy najpóźniej w XV w. odsprzedali las *Kolbnitzer Forst*, a dokładny przebieg dotychczas nieistniejącej lub też jedynie niewytyczonej w terenie granicy pomiędzy *Mönchwald* i *Kolbnitzer Forst* mógł stać się źródłem sporów. Dlatego też w XVI w. ustawiono w tym miejscu kamienne kolumny graniczne.

Jednak czy nie ustawiono takowych znaków na innych odcinkach granicy? Na zach. Mnisi Las graniczył z wioską Pomocone, o której wiadomo, że leżała na obszarze 500 łanów, którymi książę Henryk I Brodaty uposażył cystersów z Lubiąża. Według innych źródeł klasztor sam nabył te ziemie w latach 1216-1232, a książę tylko potwierdził transakcję. (...) Klasztor założył w Pomoconach swoją prepozyturę, którą wzmiarkowano w dokumentach jeszcze

w 1335 i 1446 roku, ale w 1465 roku była to już posiadłość rycerska, którą władał Heinze von Zedlitz. Być może był tylko dzierżawcą, bowiem w następnych latach, oprócz kolejnych właścicieli wywodzących się z rycerskich rodów, stale wymieniano też posiadłości klasztoru. Możliwe, że istniały w Pomocnych dwie niezależne posiadłości, lub też klasztor wieś wydzierżawił¹⁷.

Stanisławów, leżący na pn. od Pomocnych, był w 1541 r. własnością cystersów: tereny, na których leży Stanisławów, zostały w latach 1212-32 darowane przez księcia Henryka Brodatego klasztorowi cystersów w Lubiążu. Darowizna obejmowała 500 włók lasów w okolicy góry Helmech, od której poślala nazwa Chełmów. Nie wiadomo, czy wieś już wówczas istniała, czy została dopiero założona później. (...) W każdym razie aż do kasaty dóbr klasztornych w 1810 roku stanowiła własność cystersów¹⁸.

Także w przypadku Męcinki, graniczącej z Mniszym Lasem od wsch., nie natrafiłem na informację, aby między XIII w. a sekularyzacją nie należała do cystersów. Zauważylem też, że położone na pn.-wsch. od lasu Chroślice, również należące do cystersów, graniczyły z Mniszym Lasem na bardzo krótkim odcinku, gdyż oddzielał je teren przypisany do Sichowa.

Tenże Sichów leży na pn. od Mniszego Lasu, ale obszar przynależny do tej wioski ciągnie się też wąskim pasem wzdłuż wsch. granicy Mniszego Lasu. Słownik geografii turystycznej Sudetów stwierdza: Już w 1223 roku książę Henryk I darował klasztorowi w Lubiążu okoliczne obszary Chełmów, w tym wymienioną z nazwy wieś Sichów. W 1249 roku wieś została lokowana na prawie niemieckim (...) W tym samym roku [cystersi] sprzedali wieś. Sichów wszedł następnie w obręb dużej posiadłości ziemskiej von Zedlitzów, ale już w początkach XVI wieku stanowił własność von Gersdorfów. W 1526 roku właścicielem był Hans von Gersdorf. (...) W 1634 roku właścicielem był Hans von Gersdorf, po jego śmierci wdowa Anna Maria z domu hrabina von Schweinitz, a następnie ich syn baron Georg Rudolph von Gersdorf, który sprzedał wieś klasztorowi cystersów w Lubiążu. (...) W 1668 roku wsią zarządzala prebenda cystersów z pobliskiego Słupa (...)¹⁹. Wiadomo też, że w XV w. toczyły się liczne spory dotyczące przebiegu granicy pomiędzy Sichowem a Mniszym Lasem: Z roku 1461 pochodzą oświadczenia dotyczące granicy pomiędzy Seichau (pol. Sichów) i lasem Heinzenwald (pol. Mniszy Las) (...). W roku 1482 został rozstrzygnięty spor dotyczący lasu Seichau na korzyść klasztoru (...), a w roku 1489 Leibus (pol. Lubiąż) i Hans Zedlitz z Seichau zawarli układ dotyczący spornego lasu sichowskiego²⁰.

6 marca 2021 r. ponownie wybraliśmy się w okolice Męcinki. Tym razem w poszerzonym składzie, oprócz mojego syna Franciszka dołączyli do mnie Mikołaj i Dominik Łabuda. Postanowiliśmy sprawdzić przebieg pn.-wsch. granicy Mniszego Lasu. Swoją wędrówkę rozpoczęliśmy w osadzie Bogaczów, położonej na wsch. granicy tegoż lasu. Liczyliśmy na to, że wzdłuż spornej granicy Mönchswald-Seichau prawdopodobnie ustawiono niegdyś kamienie graniczne, a niektóre z nich mogły zachować się do dziś.

Rzeczywistość znacznie przerosła nasze oczekiwania, a sama granica wprost usłana jest dawnymi kamieniami granicznymi, udało nam się natrafić na ponad trzydzieści graniczników, kilka przykładowych fotografii przedstawia il. 9. Niemal wszystkie napotkane kamienie graniczne mają nieznaną mi dotychczas formę. Są to kamienne słupy o przekroju zbliżonym do kwadratu o boku 40 cm, natomiast na ich wierzchołku znajduje się znak „+”. Jednakże nie jest to znak o kształcie zazwyczaj spotykanym na kamieniach granicznych, gdyż tworzą go wyżłobienia przebiegające przez całą szerokość górnej powierzchni. Dodatkowo na stronie zwróconej do Mniszego Lasu znajdują się prostokątne zagłębienia, a na ich płaskim dnie można dostrzec ślady po farbie. Szczegóły malowania nie są dziś czytelne, lecz prawdopodobnie zagłębienie było pomalowane na biało, a czarną farbą namalowano ramkę i trzycyfrową liczbę. Liczb tych nie sposób już odczytać, jednak nie wydaje mi się, aby były to numery oddziałów leśnych znane z mapy *Meßtischblatt*. Niestety na żadnym z napotkanych kamieni granicznych nie dostrzegliśmy jakichkolwiek rytów cyfr lub liter.

Wzdłuż niemal całej długości pn.-wsch. granicy Mniszego Lasu, czyli od asfaltowej drogi Bogaczów-Pomocne do asfaltowej drogi Sichów-Stanisławów, ciągnie się wyraźnie dostrzegalny, zarówno w terenie jak i na zdjęciu lidarowym, rów graniczny. Po dotarciu do szosy Sichów-Stanisławów granica biegnie wzdłuż potoku, na tym odcinku nie natrafiliśmy na jakiekolwiek ślady dawnej granicy.

W tym miejscu chciałbym podzielić się swoimi przemyśleniami dotyczącymi możliwości określenia daty tego bardzo starannego wytyczenia granicy. Wydaje się, że wykonanie długiego i głębokiego wykopu oraz ustawienie na nim kilkudziesięciu kamieni granicznych musiało być związane z jakimś sporą granicznym. Niewątpliwie spór taki nie mógł istnieć w okresie, kiedy zarówno Mniszy Las jak i przyległa do niego wioska Sichów należały do cystersów. Dlatego też oczywistym wydaje się, że granica została wytyczona w czasie, gdy las i wioska miały innych właścicieli. Takie rozgraniczenie dóbr nastąpiło zapewne po dłuższym sporze i po zawarciu właściwego porozumienia. Wiadomo też, że w 1482 r. rozstrzygnięto spór dotyczący tego lasu, a w roku 1489 klasztor lubiński, właściciel Mniszego Lasu, i Hans Zedlitz, będący ówczesnym właścicielem Sichowa, zawarli układ dotyczący spornego lasu²¹. Moim zdaniem to właśnie wtedy, po zawarciu odpowiedniego układu, dokonano wyjątkowo starannego i czytelnego do dziś rozgraniczenia przyległych do siebie dóbr.

Nazwy Mniszego Lasu:

Heinzenwald,²²

Las Mnichów,²³

Mnisi Las,²⁴

Mniszy Las,²⁵

Mönchswald.²⁶

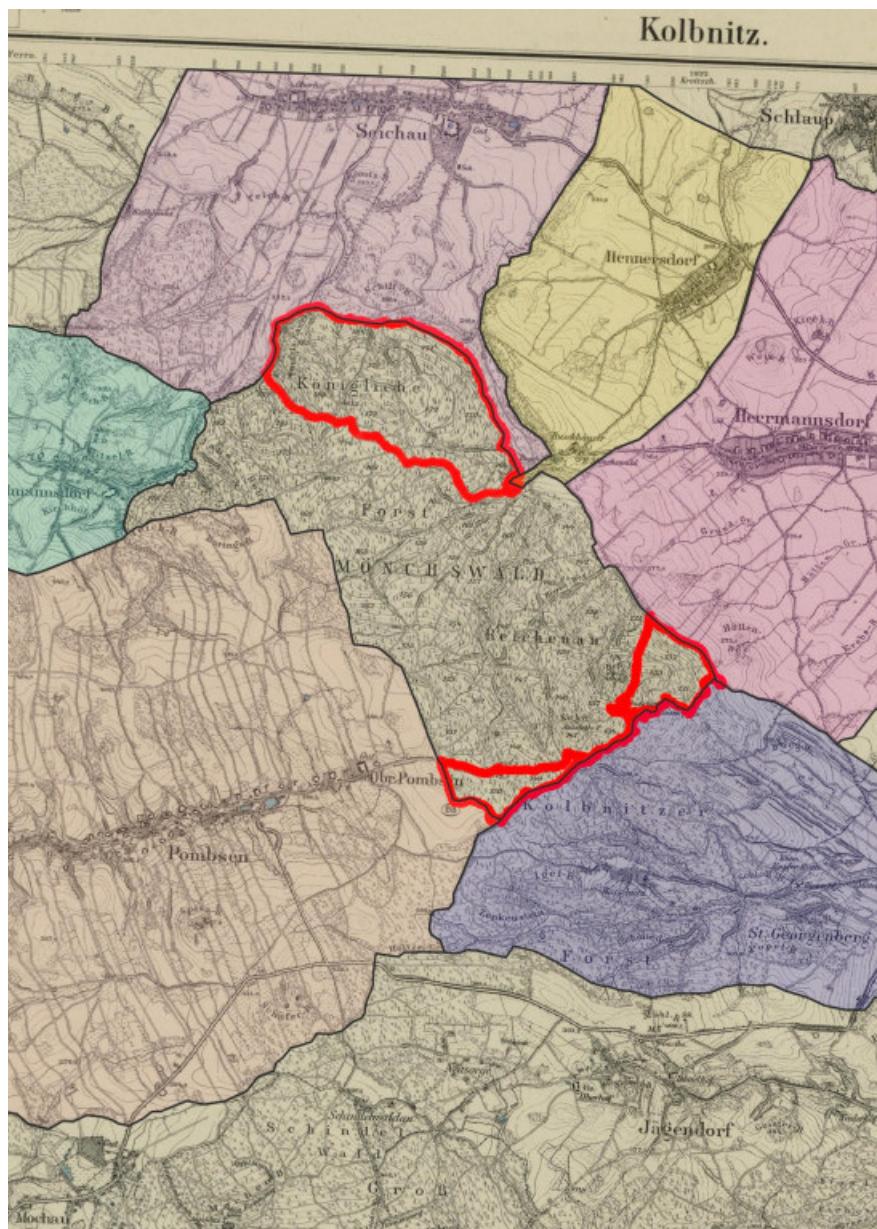
9. Kamienie z dawnej granicy Mönchswald-Seichau, fot. M. Gabrowski, marzec 2021 r.

Chciałbym wspomnieć też o pewnej ciekawostce, na którą zwrócił mi uwagę p. E. Wiśniewski. Otóż na wsch. krańcach Mniszego Lasu znajduje się malutka osada, której współczesna nazwa prawdopodobnie jest wynikiem po-wojennego nieporozumienia. Przed II wojną światową osada ta, będąca kolonią Chroślic, nosiła miano *Buschhäuser*, znajdowała się w niej też leśnicówka *Mönchswald*. Przy czym przyległy do tej osady Mniszy Las stał się, po prze-prowadzonej w 1810 r. likwidacji zakonu, własnością królewską, a zarządzało nim, jak i innymi okolicznymi lasami, nadleśnictwo z siedzibą w dzisiejszych Starych Bogaczowicach (niem. *Alt Reichenau*). Dlatego też na dawnych ma-pach las ten jest opisywany jako *Mönchswald Königlicher Forst Reichenau*²⁷. Po wojnie niemiecką wioskę *Alt Reichenau* przemianowano na *Stare Bogaczowice*, a tutejszą osadę, leżącą przy lesie *Königlicher Forst Reichenau*, nazwano *Bogaczowice*. Nazwa ta utrzymała się do 1965 r., kiedy to zmieniono ją na *Bo-gaców*²⁸. Wydaje się też, że podobne nieporozumienie może dotyczyć też na-zwy *Bogaczowski Grzbiet*²⁹, odnoszącej się do krótkiego grzbietu górskego w tutejszych lasach.

Na il. 10 przedstawione zostały dawne granice Mniszego Lasu oraz przy-ległych do niego miejscowości. W trakcie dwóch wypraw udało nam się rozpo-znać dwa odcinki: niecałe 4 km przebiegu pd. oraz niewiele ponad 3 km pn.

Na wsch. granicy nieroznajomy pozostaje blisko dwukilometrowy odci-nek, jednak brak informacji na temat tego, aby były tu stawiano kamienie; zresztą być może wcale ich tam nie było, gdyż była to granica wewnątrz dóbr zakonnych. Wprawdzie przeszliśmy tutaj kilkaset metrów wzdłuż granicy z Męcinką, jednak wydaje mi się, że prawdopodobnie wypatrywaliśmy kamieni po niewłaściwej stronie drogi. Na zach. rubieżach lasu należałoby jeszcze roz-pozać 0,5 km granicy z Sichowem, ale biegnie ona tu wzdłuż potoku, gdzie wcześniejsiej nie natrafiłyśmy na jakiekolwiek znaki graniczne. Z kolei granica ze Stanisławowem, mająca ok. 1,5 km długości, prawdopodobnie była granicą wewnątrz dóbr cysterskich. Pozostaje też granica z wioską Pomicne, o dłu-chości ok. 4 km, która być może przylegała do dóbr rycerskich i można spodzie-wać się tu znaków granicznych, aczkolwiek na jej pd. fragmencie na takowe nie natrafiłyśmy.

Udało mi się też mi dotrzeć do trzech przedwojennych tekstuów wzmi-anujących kamienie graniczne z Mniszego Lasu koło Męcinki³⁰. Pierwszy z nich ukazał się w 1912 r., a jego autor stwierdza: *Rzadko spotykaneego typu kamienie graniczne stoją na granicy lasu Kolbnitzer Forst oraz królewskiego Mniszego Lasu, przy górze Górzec, w okręgu jaworskim. Są to trzy, w przybliżeniu dwu-metrowej wysokości, kwadratowe kolumny z bazaltu, na których wykuto biskupi pastorał oraz rok 1741. Kamienie te nazywane są »kamieniami biskupimi«. Niegdyś klasztor lubiąski, który podlegał biskupowi wrocławskiemu, posiadał tutaj rozległe dobra. Zgodnie z wystawionym w Głogowie dokumentem, dnia 9 września 1203 r. książę Henryk Brodaty podarował klasztorowi lubiąskiemu 500 dużych łanów frankońskiej miary w leśnych i górskich okolicach Cholma*

10. Granice Mniszkiego Lasu oraz graniczących z nim miejscowości. Czerwonym kolorem oznaczone zostały odcinki rozpoznane w lutym i marcu 2021 r., źródło podkładu: mapa Meßtischblatt, arkusz Kolbnitz 2886 z 1918 r., op. cit.

11. Fotografia z artykułu W. Gehrig, op. cit., opisane: Lubiąscy zakonnicy ustawiili w 1545 r. tenże dwumetrowej wysokości kamień graniczny w pobliżu góry Górzec, w okręgu jaworskim (niem. Leubuser Mönche setzen im Jahre 1545 diesen 2 Meter hohen Grenzstein am Heßberg, Kreis Jauer).

(*Chełmiec*) przy *Mniszym Lesie* wraz ze znajdującymi się tu miejscowościami *Pomicin* (Pomocne), *Muchowo* (Muchów), *Helmerichsdorf* (Dobków) i *Jägendorf* (Myślinów), których mieszkańców całkowicie uwolnił od wszelkich książęcych ciężarów i służebności³¹. Wprawdzie w tekście tym mowa o kamieniach z wykutym rokiem 1741, jednakże niewątpliwie mowa tu o opisywanych przeze mnie kamieniach z 1541 r.; prawdopodobnie jest to albo omyłka drukarska, albo też data została błędnie odczytana. Być może autor tego tekstu przyjął, poprzez analogię ze spotykanym niekiedy zapisem litery N w formie odbicia lustrzanego, że widoczna tu cyfra 5 to w rzeczywistości 7, lecz przedstawiona również w lustrzanym odbiciu?

Drugi tekst to całostronicowy artykuł autorstwa Wery Gehrig, który z pewnością ukazał się przed 1945 r., jednakże nie wiem kiedy i w jakim czasopiśmie. Autorka ta, opisując dawne śląskie znaki graniczne, stwierdza m. in.: *Prawdopodobnie najstarsze i jednocześnie najbardziej osobliwe są kamienie, które lubiący minisi ustawiли cztery wieki temu na górze Górzec w okręgu jaworskim. W 1323 r. klasztor odkupił od księcia legnickiego ówczesny Heinzenwald, który po zmianie właściciela stopniowo otrzymał nazwę »Mönchswald«, która jest używana do dziś. Zakup ten był powodem niekończących się sporów granicznych, które szczególnie zaostryły się w XVI w., gdy panowie ze Świn stali się właścicielami sąsiedniego majątku Chełmiec. Pewnego dnia dla prowokowanych zakonników za dużo już było bezwocnych pism i procesów. Jako swoje ostatnie słowo w 1545 r. postawili przed nosem swarliwych sąsiadów swoje kamienne słupy, wysokie na dwa metry, osadzone głęboko w twardej bazaltowej skale, trudne do przeoczenia i niełatwe do ruszenia. Wydaje się, że wykonały one swoją powinnosć. Dziś tereny klasztorne od dawna są podzielone i wszelkie spory graniczne koło góry Górzec odeszły w zapomnienie. Lecz kamienie wciąż stoją, w liczbie trzech, proste jak świece i budzące respekt, z pastorem na czole*³².

Przywołyany artykuł zawiera kilka fotografii, w tym zdjęcie kamienia granicznego lubiaskich cystersów (il. 11). Widać tu wyraźnie, że ukazany kamień słup posiada dwa zagłębienia, jedno w połowie wysokości pastorału, po jego lewej stronie, a drugie nieco poniżej pastorału, po prawej stronie czołowej powierzchni kamienia. Dokładnie takie same ubytki widać dziś na kamieniu przedstawionym na il. 5.

Z kolei trzeci tekst, to artykuł Maxa Hellmicha z 1933 r., gdzie znajduje się wzmianka: (...) *Kamienie graniczne z nowszych czasów mają już bardziej praktyczną formą kamiennych kolumn i opatrzone są symbolami lub też herbariami, jak dla przykładu kamień graniczny Mönchswald (pol. Mniszy Las) poniżej góry Heßberg (pol. Górzec) koło Jauer (pol. Jawor), na którym widnieje pastorał jako symbol posiadłości klasztoru z Leubus (pol. Lubiąż) – stąd też nazwa Mönchswald (pol. Mniszy Las).* (il. 12)

Warto jeszcze dodać, że rytym zachowane na opisywanych tu kamieniach granicznych w znacznej mierze są nieczytelne, zwłaszcza w przypadku kamieni

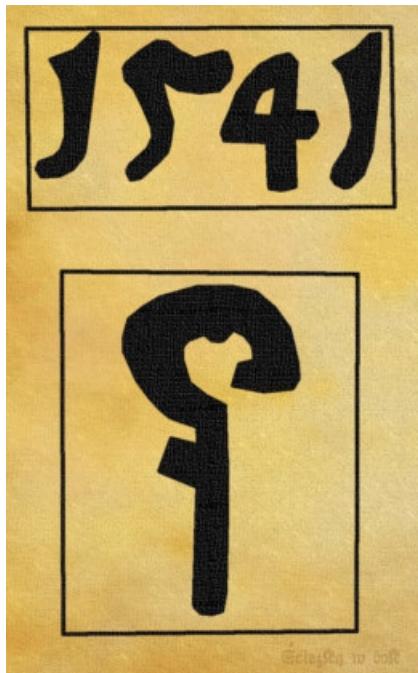
12. Fotografia przedstawiająca kamień graniczny z lasu Mönchswald, w artykule

M. Hellmicha, op. cit., oznaczono go numerem 11; zdjęcie zostało dość specyficznie wyretuszowane: kontur słupa podkreślono białą linią, a zabieg ten spowodował pozorne zlanie się dwóch płaszczyzn kamienia, czołowej (po lewej) i bocznej (po prawej, również sam pastorał został tutaj wtórnie uwydatniony za pomocą czarnej linii, prawdopodobnie na oryginalnej fotografii nie był wystarczająco wyraźnie widoczny.

zlokalizowanych w punktach C i A. Być może z tego powodu data 1541 w przywoływanych tekstach odczytywana była jako 1545 lub 1741? Wprawdzie w najlepszym stanie znajduje się kamień z punktu B, jednak i tutaj nie sposób jednoznacznie stwierdzić, co dokładnie przed wiekami wykuto na powierzchni czołowej kamieni. Na il. 13 przedstawiam próbę rekonstrukcji pierwotnego wyglądu kamienia granicznego z punktu B, zestawiona jest ona z trzema fotografiemi kamienia. Ilość dostrzegalnych detali w dużej mierze zależy od warunków oświetleniowych, mogę tu jedynie pozazdrościć Witoldowi Komorowskiemu idealnego bocznego światła, które na jego fotografiach pięknie uwidocznioło symbole wykute na kamieniu³³. Po lewej stronie pastorału można dostrzec skrzyżowany z nim jakiś trudny do zidentyfikowania podłużny element. Patrząc na fotografię W. Komorowskiego odnoszę wrażenie, że motyw ten ma swoją kontynuację po prawej stronie pastorału, jednak może to być złudzenie, spowodowane cieniem rzucanym przez nierówną krawędź kamienia; przynajmniej ja nie zauważałem tego elementu po prawej stronie. Również i Patryk Charydczak dostrzega ów ukośnie położony dodatek, co przedstawione zostało na rekonstrukcji zamieszczonej w jego opisie kamieni³⁴ (por. il. 14). Choć ów ukośny pas jest dziś niemalże całkowicie nieczytelny, to samo jego istnienie wyraźnie można dostrzec na kamieniach B i C. Bardzo interesującym spostrzeżeniem, dotyczącym właśnie owego elementu, podzielił się ze mną W. Komorowski. Otóż jego zdaniem należałyby się zastanowić, czy ów nieczytelny pas nie jest odpowiednikiem ukośnego pasa, jaki można dostrzec w herbie opactwa lubiaskiego³⁵ (il. 15). Na opis tego herbu można natrafić w opracowa-

13. Po lewej stronie próba rekonstrukcji rytów z kamienia granicznego znajdującego się w punkcie B (por. il. 2); obok fotografie powierzchni czołowej tego samego kamienia, wykonane w różnych warunkach oświetleniowych,
fot. M. Gabrowski, W. Komorowski, P. Charydczak.

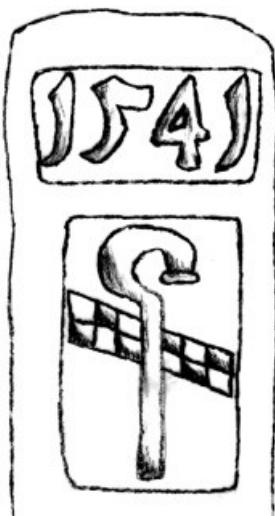
14. Rekonstrukcja P. Charydczaka.
15. Lubiąż, klasztor, kartusz herbowy nad wejściem, fot. M. Gabrowski.

16. Krzeszówek, herb cystersów krzeszowskich na elewacji kościoła, fot. M. Gabrowski.
17. Ulanowice, kamień graniczny z 1727 r., fot. M. Gabrowski.

niu T. Kałuskiego, który odnośnie jego wyglądu stwierdza: *przedstawia on na tarczy dzielonej w krzyż pośrodku głowę św. Jana Chrzciciela na misie, w polu drugim i piątym szachowany dwurzędowy skos skrzyżowany z pastorałem, w polach trzecim i czwartym wspiętego burgundzkiego lwa za kratą. Pojawienie się herbu stanowiło istotny przełom w dziejach heraldyki klasztoru, gdyż do tego czasu opactwo nie posługiwało się własnym znakiem³⁶.* Przy czym z przywołanego tekstu wynika, że wspomniane tu pojawienie się herbu opactwa miało miejsce w pierwszej połowie XVII w., tak więc w 1541 r. opactwo lubińskie nie posługiwało się jeszcze własnym znakiem. Można więc podejrzewać, że symbole umieszczone na kamiennych granicznych z Mniszego Lasu koło Męcinki miały formę zbliżoną do symboli, jakimi posługiwali się inni ślascy cystersi, np. opactwo krzeszowskie, którego herb był niemal identyczny jak opactwa lubińskiego (różniły się one jedynie polem sercowym). Na il. 16 i 17 przedstawiam dwa przykładowe kamienne herby, jakie były używane przez krzeszowskich cystersów, oba one zawierają pastorał oraz szachowany dwurzędowy skos.

Tak więc wydaje się, że na kamiennych granicznych z Mniszego Lasu koło Męcinki umieszczone nie tylko pastorał, ale także krzyżujący się z nim szachowany dwurzędowy skos. Najprawdopodobniej pierwotnie kamienie te wyglądały tak jak ukazuje to il. 18, jednak z biegiem lat erozja kamienia była na tyle duża, że szachowany skos stał się niemalże całkowicie niewidoczny.

18. Próba rekonstrukcji wyglądu rytów na kamieniach granicznych z Mniszego Lasu koło Męćinki przy założeniu, że trudny do zidentyfikowania ukośny pas to w rzeczywistości znany z innych przedstawień szachowany dwurzędowy skos, rys. M. Gabrowski.

Przy okazji chciałbym jeszcze zauważyc, że jeden z komentarzy zamieszczonych pod tekstem opublikowanym na blogu P. Charydczaka zawiera informację o tym, że kamienie zlokalizowane w punktach A i C już rok temu zwróciły uwagę autorów bloga Podróże małe i duże Danusi i Radka³⁷. Widać więc, że te interesujące znaki graniczne opisywano zarówno w latach przedwojennych, jak i współcześnie. Jednak z jakiegoś powodu o ich istnieniu wiedziała dotychczas chyba tylko mała garstka osób. Warto to zmienić, gdyż zabytki te ze wszech miar warte są obejrzenia.

¹ Mapa Kolbnitz, *Mefäischblatt 2886, 1:25.000, 1918.*

² Mowa tu o nadleśnictwie w miejscowości Alt Reichenau, a więc w dzisiejszych Starych Bogacowicach.

³ *Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1885 und anderer amtlicher Quellen*, Verlag des Königlichen Statistischen Bureau, Berlin 1887, s.270; w oryginale: *Mönchswald Forstbezirk*.

⁴ F. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*. Sechster Band, Brieg 1786, s. 36; w oryginale: *Die ansehnlichen Waldungen im Kreise sind: 1. Der dem Stift Leibus gehörige Mönchswald, welcher gröstentheils Nadelholz hat.*

⁵ Ibidem, s. 43; *Herrmannsdorf* (pol. Męcinka) jest również posiadłością tego klasztoru, zdanie to nawiązuje do opisanej tuż powyżej wioski *Hennersdorf* (pol. Chroślice), należącej do klasztoru lubiąskiego; w oryginale: *Herrmannsdorf (...) ist eben dieses Stifts Eigenthum.*

⁶ Ibidem, s. 42; *Hennersdorf* (pol. Chroślice) mają 314 mieszkańców, którzy są poddanymi opactwa *Leubus* (pol. Lubiąż); w oryginale: *Hennersdorf (...) 314 Personen, welche Unterthanen des Stift Leubus sind.*

⁷ Ibidem, s. 53; *Seichau* (pol. Sichów) (...) W 1634 roku jego właścicielem był H. v. Gersdorf, po nim jego syn George Rudolph von Gersdorf, który sprzedał go opactwu *Leubus* (pol. Lubiąż); w oryginale: *Seichau (...) 1634 besaß es H. v. Gersdorf, nach ihm sein Sohn George Rudolph v. Gersdorf, der es an das Stift Leubus verkaufte.*

⁸ Ibidem, s. 54; *Willmannsdorf* (pol. Stanisławów) (...) Właścicielem jest opactwo *Leubus* (pol. Lubiąż); w oryginale: *Willmannsdorf (...) Eigentümer ist das Stift Leubus.*

⁹ Ibidem, s. 50-51; *Pombsen* (...) należy do opactwa *Leubus* (...) W 1637 roku posiadał go Gotthard von Schafgotsch, w roku 1465 Heinze von Zedlitz, a w 1626 roku Raufeld von Falkenberg; w oryginale: *Pombsen (...) dem Stift Leubus gehörig (...) 1637 hatte es Gotthard v Schafgotsch, 1465 aber Heinze v. Zedlitz und 1626 Raufeld v. Falkenberg.*

¹⁰ Ibidem, s. 45-46; W oryginale: *Kolbniz (...) mit Ratschüz und St. Georgenberg, so hieher gehören (...) Besitzer Regina verwittwete Freyin v. Grunfeld, geb. v. Böhmfeld 1751; Andreas Wilhelm v. Waldmann, Baron v. Grunfeld und Guttenstädtien 1765; Wilhelm Friedrich v. Grunfeld 1780, nun Gustav Bernhard Friedrich Erdmann Graf von Reder. In ältern Zeiten besaßen dies Guth einer von Zedlitz 1500, Abraham v. Schindel 1558, Melchior von Schindel 1590, George v. Schweinichen 1626.*

¹¹ Rozmowa telefoniczna z dnia 25 lutego 2020 r.

¹² W. Königshaus, *Die Zisterzienserabtei Leubus in Schlesien von ihrer Gründung bis zum Ende des 15. Jahrhunderts*, Wiesbaden 2004, s. 374. Czytam tu: *Andreas Hoffmann (1498-1534) (...) Już w czerwcu 1498 roku papież Aleksander VI przyznał jemu i jego następcom prawo do pontyfikaliów, dlatego teżkazał on wykonać dla siebie mitrę i pastoral, które zostały konsekrowane przez wrocławskiego biskupa Jana, za co należało ponieść koszty w wysokości 640 guldenów;* w oryginale: *Andreas Hoffmann (1498-1534) (...) Bereits im Juni 1498 verlieh Papst Alexander VI. ihm und seinen Nachfolgern die Pontifikalien, weshalb er sich eine Mitra und einen Krummstab anfertigen und von Bf Johannes von Breslau konsekrieren ließ, wofür Gesamtausgaben in Höhe von 640 Gulden fällig wurden.*

¹³ Przy czym autorzy *Słownika geografii turystycznej Sudetów* w innych hasłach (np. Raczyce, Pomicne czy Sichów) stwierdzają, że okoliczne tereny należały do cystersów nie od końca XII, lecz od początku XIII w.

¹⁴ M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 7, *Pogórze Kaczawskie*, Wrocław 2002, s. 333.

¹⁵ Ibidem, s. 135 obszar *Kolbnitzer Forst* opisuje pod nazwą *Chelmiecki las*. Autorzy tego opracowania stwierdzają: *Nazwa wskazuje, że dawniej obszar ten należał do Chelmca lub majątku w nim.*

¹⁶ Ibidem, s. 459.

¹⁷ Ibidem, s.422.

¹⁸ Ibidem, s. 539.

¹⁹ Ibidem, s. 504.

²⁰ W. Königshaus, *op. cit.*, s. 459; w oryginale: *Von 1461 stammen Aussagen zu den Grenzen zwischen Seichau und dem Heinzenwald (Rep. 91, 534). 1482 wurde ein Streit wegen des Seichau er Waldes zugunsten des Klosters bei-gelegt (Rep. 91, 557b) und 1489 ein Vertrag zwischen Leubus und Hans Zedlitz zu Seichau wegen des strittigen Seichau er Waldes geschlossen.*

²¹ Ibidem, s. 459.

²² Ibidem, s. 427. Autor opracowania stwierdza tu odnośnie Mniszego Lasu: *Heinzenwald (nazwa równobrzmiąca z Mönchswald) w 1447 r. odnotowane zostały łącznie cztery oświadczenia na temat przynależności lasu Heinzenwald do opactwa Leubus (pol. Lubiąż); w oryginale: Heinzenwald (identisch mit Mönchswald) 1447 wurden insgesamt vier Aussagen über die Zugehörigkeit des Heinzenwaldes zu Leubus aufgenommen.*

²³ Skarb Lasu Mnichów to nazwa projektu mającego na celu renowację kapliczek kalwaryjskich na zboczach góry Górzec, zlokalizowanej w Mniszym Lesie.

²⁴ Słownik..., op. cit., s. 504.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem; Mapa Kolbnitz ..., op. cit.; W. Könighaus, op. cit., s. 427.

²⁷ Mapa Kolbnitz..., op. cit.

²⁸ Słownik, op. cit., s. 80.

²⁹ Ibidem, s. 79.

³⁰ W tym miejscu chciałbym podziękować Danielowi Wojtuckiemu i Antoniemu Miziołkowi za wskazanie mi przywołyanych dalej tekstów.

³¹ F. Anlauf, *Aus der Sammelmappe. Grenzsteine seltener Art*, "Schlesische Chronik", Jg. 5, Nr 14, 15 April 1912, s. 375-376; w oryginale: *Grenzsteine seltener Art stehen auf der Grenze zwischen Kolbnitzer Forst und dem Königlichen Mönchswalde am Heßberge (Kreis Jauer). Es sind drei, ungefähr zwei Meter hohe, quadratische Basaltsäulen, in welche ein Bischofsstab und die Jahreszahl 1741 eingemeißelt sind. Man nennt diese Steine »Bischofssteine«*. Früher hatte das Kloster Leubus, welches dem Bischof von Breslau unterstand, hier selbst ausgedehnte Besitzungen. Nach der Urkunde d. d. Glogau, den 9. September 1203 schenkte nämlich Herzog Heinrich cum barba dem Kloster Leubus 500 Morgen große Huben fränkischen Maßes in der Wald- und Berggegend um Cholma (Kolbnitz) am Mönchswalde mit den daselbst bestehenden Ortschaften Pomicin (Pombsen), Muchowo (Mochau), Helmerichsdorf (Klein-Helmsdorf) und Jägendorf, deren Einwohner er von allen herzoglichen Lasten und Dienstbarkeiten gänzlich befreite.

³² W. Gehrig, *Auf verlorenen Posten. Alte schlesische Grenzsteine, [w:]* (źródło nieustalone); w oryginale: *Wohl die ältesten und gleichzeitig die eigenartigsten sind die Steine, die die Leubuser Mönche vor vier Jahrhunderten am Heßberge im Kreise Jauer setzten. Das Kloster hatte 1323 von dem Herzog von Liegnitz den damaligen Heinzenwald gekauft, der nach nach dem Besitzwechsel allmählich den noch heute gebräuchlichen Namen „Mönchswald“ erhielt. Aus diesem kauf entstanden endlose Grenzstreitigkeiten, die sich im 16. Jahrhundert besonders zuspitzten, als die Herren von Schweinichen Eigentümer der anliegenden Herrschaft Kolbnitz geworden waren. Da mag es den streitbaren Mönchen der fruchtlosen Schreibereien und Prozesse eine Tages zuviel geworben sein. Sie setzten als ihr letztes Wort im Jahre 1545 dem streitsüchtigen Nachbarn ihre steinernen Posten vor die Nase, zwei Meter hoch, tief in den harten Basaltfelsen eingelassen, schwer zu übersehen und schwer zu verrücken. Die scheinen ihre Schuldigkeit getan zu haben. Heute ist das Klostergebiet lange schon aufgeteilt, und alle Grenzstreitigkeiten am Heßberge sind vergessen. Aber die Steine stehen noch, drei an der Zahl, kerzengerade und ehrfurchtgebietend, den Bischofsstab an der Stirn.*

³³ Więcej zdjęć Witolda Komorowskiego można zobaczyć na stronie internetowej https://polksa.org.pl/9233598,Mecinka,Slupy_graniczne_w_Mniszym_Lesie.html (dostęp marzec 2021 r.).

³⁴ <https://sciezkaawbok.wordpress.com/2021/03/16/mniszy-las-w-chelmach/> (dostęp marzec 2021 r.).

³⁵ Źródło: korespondencja e-mail z dnia 28 marca 2021 r.

³⁶ T. Kałuski, *Od przedstawień figuralnych do heraldycznych. Opaci lubiąscy i ich pieczęcie od schyłku średniowiecza do sekularyzacji klasztoru w 1810 roku*, „*Studia Źródłoznawcze*”, t. LVII (2019), s. 169.

³⁷ <https://podrozedanusiradka.blogspot.com/search/label/G%C3%B3rzec> (dostęp marzec 2021 r.).

Ważniejsza literatura

F. Anlauf, *Aus der Sammelmappe. Grenzsteine seltener Art*, “Schlesische Chronik”, Jg. 5, Nr 14, 15 April 1912.

W. Gehrig, *Auf verlorenen Posten. Alte schlesische Grenzsteine*, [w:] (źródło nieustalone).

M. Hellmich, *Wenn Steine reden...!*, “Schlesische Monatshefte, Blätter für Kultur und Schrifttum der Heimat”, Juni 1933, Nr 6.

Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1885 und anderer amtlicher Quellen, Verlag des Königlichen Statistischen Bureau, Berlin 1887.

T. Kałuski, *Od przedstawień figuralnych do heraldycznych. Opactwo lubiąskie i ich pieczęcie od schyłku średniowiecza do sekularyzacji klasztoru w 1810 roku*, „*Studia Źródłoznawcze*”, t. LVII (2019).

W. Könighaus, *Die Zisterzienserabtei Leubus in Schlesien von ihrer Gründung bis zum Ende des 15. Jahrhunderts*, Wiesbaden 2004.

Mapa Kolbnitz, Meßtischblatt 2886, 1:25.000, 1918.

M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 7, *Pogórze Kaczawskie*, Wrocław 2002.

F. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Sechster Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1786.

Zusammenfassung**DIE GRENZSTEINE DER ZISTERZIENSERABTEI LEUBUS
(LUBIAŻ) IM MÖNCHSWALD VON HERRMANNSDORF
(MĘCINKA) BEI JAUER (JAWOR)**

Dieser Artikel beschreibt die Grenzsteine, die vor Jahrhunderten an den Grenzen des dem Zisterzienser-Kloster in Leubus gehörenden Mönchswalds in der Nähe von Herrmannsdorf/Męcinka im Kreis Jauer aufgestellt wurden. Der Autor hat Informationen über diese Grenzmarkierungen zusammengetragen und konnte deren Existenz im Feld bestätigen. Als Ergebnis der Untersuchung konnten am südlichen Rand des hier beschriebenen Waldgebietes drei zwei Meter hohe Steinsäulen gefunden werden; eine davon ist leider umgestürzt und zerbrochen. Auf der Vorderseite des Steins befinden sich Reliefs in Form der Nummer „1541“ und eines Bischofsstabs. Die versuchte Rekonstruktion zeigt zudem ein schräges, zweireihig-kariertes Band, mithin das Leubuser Stiftswappen. Auch am nordöstlichen Rand des Mönchswald wurden zahlreiche Grenzsteine gefunden, deren Form jedoch weniger interessant ist.

Resumé**CISTERCIÁCKÉ HRANIČNÍ KAMENY LUBUŠSKÉHO
OPATSTVÍ (LEUBUS) Z MNIŠSKÉHO LESA (MÖNCHSWALD)
NEDALEKO MĘCINKI (HERRMANNSDORF)
POBLÍŽ JAWORA (JAUER)**

V článku jsou popisovány cisterciácké hraniční kameny, které byly před staletími postaveny na hranicích klášterního majetku kláštera v Lubiąži, ležícího nedaleko Męcinki v okrese Jawór. Autorovi se podařilo dohledat informace o příslušných hraničních znacích a jejich existenci ověřit v terénu. V rámci bádání se podařilo na jižním okraji zkoumané plochy nalézt tři kamenné sloupy dvoumetrové výšky; jeden je, bohužel, vyvrácen a rozbit. Na čelní straně kamene je viditelný nápis v podobě čísla 1541. Pokus o rekonstrukci ukazuje, že původně se tu nalézal i znak lubušského opatství, dvouřadá kosá šachovnice. Na severovýchodní hranici Mnišského Lesa se tedy podařilo nalézt četné hraniční kameny, jejich provedení a forma ale již nejsou až tak zajímavé.